

menses, et festa celebrabant. « In insigni die solemnitate vestra, » id est, « buccinate in neomenia, » quae est insignis dies solemnitate vestra. Disputant hoc loco tractatores, an Propheta hoc loco loquatur de omnibus neomeniis, an de neomenia septembris: nam omnes neomeniae, id est, omnia initia mensium lunarium erant dies festi apud Hebraeos, et in illis clangebatur tubis, ut habetur in lib. Num. cap. x; tamen neomenia septembris erat celeberrima omnium, quia in eam diem incidebat festum Tubarum, ut habetur Levit. xxii, Num. xxix. Qui volunt Prophetam loqui de sola neomenia septembris, nituntur potissimum sequentibus verbis: « In insigni die solemnitate vestra. » Ubi videtur restringi nomen neomeniae ad unam neomeniam insignem et solemnem, in qua potissimum erat usus tubarum, quae sine dubio erat neomenia septembris, qua dicitur Num. xxix: « Dies clangoris et tubarum; » et Levit. xxii, dicitur « sabbatum memoriale, clangentibus tubis celebrandum, et vocandum sanctum, » atque in eo ab omni opere servili esse vacandum. Qui autem existimant Prophetam loqui de neomenia cuiusque mensis, dicunt verba sequentia: « In insigni die solemnitate vestra, » non intelligi de neomenia, sed de aliis festis, ut Pascha, Pentecoste, Tabernaculorum, et aliis, ut sensus sit: « Buccinate in neomenia, » et buccinate etiam tuba in omni alia « insigni die solemnitate vestra. » Res est parvi momenti: tamen prior sententia mihi probabilius videtur, quoniam ut plurimum in Psalmis, quod passim observat S. Augustinus: posterior pars versiculi repetit, ut declarat partem priorem. Quod attinet ad verba, illud, in insigni, hebraice est בְּיָמֵינוּ, quod proprie significat, in operimento, sive tegmine, vel, ut alii dicunt, in tempore constituto, sive solemnitate, et ad verbum sic verti posset haec sententia: Buccinate in neomenia tuba, in tempore solemnitate ad diem festum vestrum: quod idem est cum eo, quod vertunt Septuaginta, quantum ad sensum attinet; idem enim est, in insigni die festivitatis, et in tempore solemnitate ad diem festum, nisi quod in hebraeo est prima persona pronominis, in graeco et latino est secunda. Nam in hebraeo est בְּיָמֵינוּ, solemnitate nostra; in graeco, vestra. Sed utrumque est verum, et fortasse Septuaginta legerunt in secunda persona, etiam in hebraeo: advertimus enim non raro aliter legisse hebraicum textum Septuaginta Interpretes, quam nunc habeatur in nostris libris.

Ver. 4. 4. QUIA PRAECEPTUM IN ISRAEL EST, ET JUDICIUM DEO JACOB.

Ver. 5. 5. TESTIMONIUM IN JOSEPH POSUIT ILLUD, CUM EXIRENT DE TERRA AEGYPTI: LINGUAM, QUAM NON NOVERAT, AUDIUIT.

Reddit rationem cur oporteat cum exultatione cantare, et instrumenta musica pulsare in die festo: quia videlicet hoc Deus ipse mandavit quando

eduxit populum de captivitate Pharaonis. Vult enim Deus, qui nulla re indiget, hoc tribulum laudis et memoriae beneficiorum suorum. « Quia, inquit, praecipuum in Israel est, » id est, psallere, et tympana cum aliis instrumentis pulsare oportet in signum laetitiae et gratiarum actionis, quia hoc praecipit Deus populo suo Israel; et hoc praecipuum habetur, et conservatur in Israel, id est, in populo Dei, qui a parente dicitur Israel. « Et iudicium Deo Jacob; » idem repetit aliis verbis: idem enim est praecipuum; et iudicium hoc loco, ut etiam in Psal. xviii et cxvii, et alibi. Idem quoque est Israel et Jacob, ait igitur: « Et iudicium Deo Jacob, » id est, et hoc ipsum est decretum, quod servandum est a populo Jacob erga Deum suum. « Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Aegypti. » Id ipsum secundo repetit cum additione temporis; idem enim intelligitur per Israel, per Jacob et per Joseph, populus videlicet Dei, qui totus constabat ex filiis Jacob et Joseph, ut supra diximus in Psal. lxxvi et Psal. lxxix. Idem quoque est praecipuum, iudicium et testimonium, ut dictum est in Psal. xviii et cxvii. « Posuit, inquit, testimonium in Joseph, » id est, constituit hoc praecipuum in populo suo, qui Joseph dicitur est a Patriarcha Joseph, qui pater fuit naturalis duarum tribuum, et pater prolectione et providentia in Aegypto omnium filiorum Israel. Posuit autem hoc praecipuum Deus in populo suo, quando eduxit eum de Aegypto, siquidem omnia precepta, et hoc unum cum ceteris data sunt a Deo per Moysen in deserto, paulo post egressionem de Aegypto, ut notum est ex lib. Levit. et Num. « Linguam, quam non noverat, audivit. » Haec pars ultima versiculi duobus modis exponi solet. Prior expositio est veterum scriptorum, Hieronymi, Augustini, Theodoretii, Euthymii et aliorum, quod per linguam, quam non noverat populus Dei, intelligatur vox audita de monte Sina: non enim audiverat unquam antea populus vocem Dei loquentis; et spiritualiter intelligitur vox Evangelii, quam incipiunt audire et credere, qui exeunt de Aegypto, et serio convertuntur ad Deum. Posterior expositio est aliquorum recentiorum, quod per vocem quam non audiverat, intelligitur lingua Aegyptiaca, ut sensus sit: « Linguam, quam non noverat, audivit, » id est, populus Dei in Aegypto, unde per gratiam Dei eductus fuit, « linguam, quam non noverat, audivit; » ac per hoc cum barbaris ignota lingua conversatus est. In hebraeo habetur in prima persona, « linguam, quam non noverat, audivi. » Sed credibile est Septuaginta Interpretes legisse in tercia persona, et sic fuisse in antiquis codicibus.

6. DIVERIT AB ONERIBUS DORSUM EJUS, MANUS EJUS IN COPHINO SERVIEBUNT.

Hoc est alterum beneficium Dei erga Hebraeos in exitu eorum de Aegypto. Siquidem Aegyptii Hebraeos cogebant serviliter laborare in operibus

duris laterum faciendorum et coquendorum, ut perspicuum est ex lib. Eccl. cap. i, ii et viii. Ait igitur: « Diverit ab oneribus dorsum ejus, » id est, Deus diverit ab oneribus dorsum Israel, sive Jacob, sive Joseph, id est, dorsum populi sui, liberans eum ab oneribus duris luti et laterum, quibus opprimebatur ab Aegyptiis. « Manus ejus in cophino servierunt, » id est, diverit Dominus ab oneribus dorsum populi sui, cujus populi manus longo tempore in gestandis cophinis plenis luto, vel lateribus servierunt. In hebraeo habetur in prima persona, diverit ab onere dorsum ejus: et quamvis sensus idem sit, sive loquatur Propheta, sive Deum loquentem introducat: tamen omnino credibile est, in codicibus antiquis, quos habuerunt Septuaginta Interpretes, fuisse in tercia persona: nulla enim est ratio, cur vertere voluerit aliter quam in textu invenerint. Illud autem in cophino servierunt, in hebraeo est, a cophino recesserunt. Sed manifesta est ratio diversitatis ob unius litterae similitudinem: nam Septuaginta legerunt תְּכַרְכְּרֵנִי, quod est recesserunt; et nunc legitur תְּכַרְכְּרֵנִי quod est recesserunt: sunt enim litterae simillimae.

Ver. 7. 7. IN TRIBULATIONE INVOCASTI ME, ET LIBERAVI TE; EXAUDIVI TE IN ABSCONDITO TEMPESTATIS: PROBAVI TE APUD AQUM CONTRADICTIONIS.

Ab hoc versiculo usque ad finem vicissim commemorat Deus beneficia sua in populum, et ingratitude populi in Deum. « In tribulatione invocasti me, et liberavi te, » id est, dum in Aegypto tribulationem gravissimam patereris, invocasti me, et liberavi te, educens de terra illa, et liberans de durissima servitute. « Exaudivi te in abscondito tempestatis, » id est, exaudivi te non solum cum timeres iram Pharaonis, sed etiam cum timeres tempestates et plagas, quibus percussus Aegyptus: hunc enim abscondi te, et protexi, ne plaga ille tibi noceret. Vel, ut alii volunt, « exaudivi te, » cum transisses per mare Rubrum, et Pharaeo cum curribus suis et equitibus se sequeretur, ego latens in columna nubis et ignis excitavi tempestatem in mari, et subverti rotas currum Pharaonis, et universum exercitum interfeci. Itaque illud, « in abscondito, » potest referri tum ad populum absconditum a Deo tempore tempestatis, tum etiam ad ipsum Deum absconditum in columna nubis, et invisibiliter pugnantem cum Pharaone et exercitu ejus. « Probavi te apud aquam contradictionis, » id est, post hac tam magna beneficia tentavi te per aquam penuriam, ut explorarem fidem et patientiam tuam: sed inveni te impatientem et infidelem. Scribitur haec historia Eccl. xvii et Num. xx, ubi Deus permisit ad modicum tempus, ut populus aquae penuria laboraret, et populo murmurante, et verso in seditionem, Deus ex petra eduxit aquas largissimas. Vocata est autem aqua illa contradictionis, quoniam propter aquam popu-

lus contradicere coepit Mosis, atque ejus imperium detrectare.

8. AUDI, POPULUS MEUS, ET CONTESTABOR TE; ISRAEL, SI AUDIERIS ME, NON ERIT IN TE DEUS REGENS, NEQUE ADORABIS DEUM ALIENUM.

9. EGO ENIM SUM DOMINUS DEUS TUUS, QUI EDUXI TE DE TERRA AEGYPTI: DILATA OS TUUM, ET IMPLEBO ILLUD.

Refert Propheta in persona Dei, quam aequas condiciones Deus populo suo proposuerit, et quam amplas pollicitationes addiderit, si pactis conventis stare veluisset. In quo apparet ineffabilis benignitas Dei. « Audi, » inquit, tu gens hebraea, quae es « populus meus, » et palam admonere, quae testatum faciam tibi quid a te requiram, et quid tibi redditurus sim. « Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens, » id est, si me audire, et mihi obedire volueris, hoc a te requiro, hoc in primis tibi mando, « ut non sit apud te Deus recens, » id est, Deus, quem non coluerunt patres tui, sed recens introductus. Sic enim hoc explicatur in cantico Mosis, Deuter. xxxii. Vere tamen scribit S. Augustinus omnes deos falsos esse deos recentes, quia non sunt aeterni neque sine principio, sed nuper in officina sculptoris effecti, vel in cerebro humane vanitatis formati. « Neque adorabis Deum alienum: » id est declaratio, vel repetitio ejusdem rei: dicuntur enim dii aliarum gentium, quos non coluerunt Patriarchae Hebraeorum. « Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. » Optima ratio, cur non debeat gens Judaica colere deos alienos, quoniam, inquit: « Ego sum Dominus Deus tuus, qui redemi te de captivitate, » ac transtuli a servitute Pharaonis ad servitatem meam. Quae ratio multo etiam magis convincit christianos, non debere colere deos alienos: quia Deus verus atque aeternus, non solum nos cum ceteris creavit, sed per Christum filium suum liberavi de captivitate diaboli, et transtulit in regnum filii dilectionis suae. « Dilata os tuum, et implebo illud. » Haec est promissio amplissima Dei cultoribus suis, quae sumpta est a metaphora cibi. « Dilata, » inquit, quantum potes, « os, » et fauces desiderii tui, quia replebo cibo suavissimo famem tuam. Hanc promissionem solum Deus implere potest. Quidquid enim creatum nobis detur, non satiat, neque explere potest appetitum cordis humani. Sola Dei visio, atque fructio, quae bonum est infinitum, et omnia omnino bona comprehendit, satiare nos poterit. Recentiores referunt hanc versiculum ad orationem, ut sensus sit: « Aperi os tuum, » et pete quod vis, et implebo petitionem tuam. Sed veteres, SS. Hieronymus, Augustinus, Theodoretus et Euthymius referunt ad cibum, ut exposuimus, et vere dilatate os, et implebo os, ad comestionem potius pertinent, quam ad locutionem. Sensus autem idem est.

Initia omnium mensium erant Hebraeis festa.

Joseph pater duarum tribuum Israel.

Oneres dii facti sunt recens.

Solum Deus appetitum cordis humani satiare potest.

Vers. 10. 10. ET NON AUDIUIT POPULUS MEUS VOCEM MEAM, ET ISRAEL NON INTENDIT MIHI.

Queritur nunc Deus de ingratitude populi sui, quod tam æquis conditionibus non acquieverit. Et mirum est valde, quod cum in terris servuli ambient gratiam Domini sui, et pro magno beneficio reputent, si cum eis Dominus loqui, vel eos respicere dignetur; Israel tamen, id est, pulvis et cinis, Deum deorum audire, et in eum intendere dedignetur. Sed vere dixit in Evangelio Luc. xvi, Dominus: « Prudentiores esse filios hujus sæculi filiis lucis in generatione sua. » Vox hebraica pro eo, quod nos habemus, non intendit mihi, habet, non voluit me, id est, rejecte me, contempsit me, in me respicere non est dignatus.

Vers. 11. 11. ET DIMISI EOS SECUNDUM DESIDERIA CORDIS EORUM, IBUNT IN ADVENTIONIBUS SUIS.

Horrendum, sed justissimum flagellum minatur Deus contemptoribus suis, ut videlicet fiat eis peccatum poena peccati, id est, sinantur in peccato semper graviora prolabi, donec ad profundum inanolum deveniant, hoc est, quod dicit Apostolus ad Rom. 1: « Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum; » et paulo post: « Tradidit illos in passionem reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt. » Hæc est illa chduratio cordis, de qua dicit Ecclesiastes cap. vii: « Considera opera Dei, quia nemo potest corrigere, quem ille despexerit. » Et dimisi, inquit, eos secundum desideria cordis eorum, id est, permisi ut ambularent et operarentur juxta concupiscentias suas; non dedi eis, ut filiis, disciplinam; sed ut alienos dimisi ut precipitarentur et colliderentur. « Ibunt in adventionibus suis, » id est, sequentur non semitas patrum suorum, non vias rectas legis meæ, sed cogitationes cordis sui in cultu deorum, quos humana curiositas advenit; et in omni genere turpitudinis vitiorum quibus corrumpi solet humana natura, cum Dei lumine non diriguntur, et Dei dextera non tenentur, et Dei effluvia gratia non juvantur.

Vers. 12. 12. SI POPULUS MEUS AUDISSET ME, ISRAEL SI IN VIIS MEIS AMBULASSET.

Vers. 13. 13. PEO NIHIL FORSATAN INIMICOS EORUM HUMILIASSEM: ET SUPERA TRIBULANTES EOS MISISSEM MANUM MEAM.

Iterum redit ad promissiones per modum optantis, ut ostendatur innata Deo nostro misericordie affluentia. Vere enim Deus noster « Pater misericordiarum est, et Deus totius consolationis, » ut ait Apostolus II Cor. 1. Nam ubi legitur: « Si populus meus audisset me, » in hebræo est, *h*is, quæ est particula optantis: « utinam populus meus audisset me! » Sed quia in Deum proprie non

caedit talis affectio, et est ea metaphorica locutio, Septuaginta Interpretes vertunt: « Si populus meus audisset me, et in viis meis, » id est, in legibus meis, « ambulasset. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliasset, » id est, facillime et celerrime omnes hostes populi mei, qui nunc eum tantopere vexant, humiliasset et dejecisset, ut caput attollere non valerent. « Et super tribulantes eos misissem manum meam, » id est, quia super persecutores populi mei misissem manum potentie meæ, atque eos contrivissem. Illud, pro nihilo, in hebræo est, כמעט, quasi modicum, vel, ut S. Hieronymus vertit, quasi nihilum. Et sensus est, Deo non esse difficile debellare quolibet inimicos, quoniam omni humana potentia quasi nihil est coram Deo, ac per hoc potest facillime et velocissime id agere, quia nihil ei resistit. Itaque illud, pro nihilo, exponendum est, ac si nihil essent omnes inimici; ita eos humiliasset. Illud, forsitan, non habetur in hebræo, sed additum est a Septuaginta declarationis gratia, ut intelligeremus Deum non necessario, sed libere agere, et posse pro arbitrio, si velit, non agere.

14. INIMICI DOMINI MENTITI SUNT EI, ET ERIT TEMPS EORUM IN SEECULA.

Ille jam loquitur Propheta, et confirmat quod Deus dixerat: « Et non audivit populus meus vocem meam; » proinde per inimicos intelligit Iudæos, qui ex filiis inimici facti sunt, ac tunc presertim cum Christum negaverunt coram Pilato, regem suum esse, de qua re Daniel cap. ix, dixerat ait: « Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. » Ita exponunt omnes veteres, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Euthymius et alii. Recentiores nonnulli cum Rabbiniis exponunt de inimicis Judæorum: sed nos malumus Patres nostros, quam Rabbiniis sequi. Ait igitur: « Inimici Domini, » id est, Judæi rebelles et increduli, « mentiti sunt ei, » quia promiserunt, ad radices montis Sinai, se facturos omnia quæ Dominus imperasset, Exod. xxiv: « Omnia verba, inquit, quæ locutus est Dominus, faciemus, » et tamen nihil eorum opere compleverunt. Ex hebræo posset etiam verti, negaverunt ei, vel eum; sed rectissime etiam vertitur, mentiti sunt ei. « Et erit tempus eorum in sæculum, » id est, et erit tempus defectionis et rebellionis eorum in sæcula, quia vix in fine mundi reliquie Judæorum convertentur; vel, juxta S. Augustinum, erit tempus supplicii eorum in sæcula, quia ignis gehennæ non exstinguetur. Theodoretus et Euthymius notant apud Syros per tempus interdum significari supplicium, sive calamitatem: quod S. Augustini expositionem confirmat.

15. ET CIBAVIT EOS EX ADIPE FRUMENTI, ET DE PETRA MELLE SATURAVIT EOS.

Illic notatur maxima Judæorum ingratitude, qui mentiti sunt Domino, cum tantis eos benefi-

ciis affecisset. Possunt autem hæc verba referri ad manna, quod pluebat Judæis in deserto, et aquam, quod apes in eodem deserto scaturivit de petra; nam cibus ille recte dicitur adeps frumenti, quia erat panis Angelorum, ut dicitur in Psal. LXXVII; et habebat omnem saporem, ut dicitur Sap. xvi. Mel de petra non absurde dicitur aqua illa, quam de petra Moses eduxit, quia, ut Theodoretus dicit, sicut in Hebræis instar mellis videbatur. Potest tamen etiam referri totus hic versiculus ad ubertatem fructus vini et olei, quæ erat in terra promissionis, quamvis magna ex parte montuosa et saxosa esset. Sic enim scribit Moses, Deuter. xxxii: « Constituit enim super excelsam terram, ut comederet fructus agrorum, ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo. » Ubi per fructus agrorum intelligitur præcipue frumentum,

de quo paulo infra dicit: « Et hircos cum mendilla fructi. » Per mel de petra intelligitur mel ipsum, quod apes in cavernis petrarum producebant, nec non ficus, uvæ, et reliqua dulcia quæ in montibus illis petrosos gignebantur. Sed adeps frumenti, et mel de petra multo pretiosiora sunt apud christianos, quibus adest sub specie panis corpus Redemptoris, et mel sapientie celestis de petra, quæ idem Christus est; et tamen non pauci post abrenuntiationem diabolo, et pompis, et operibus ejus factam in baptismo, mentuntur Deo revertentes ad ea, quibus renuntiaverant; et post gustatum panem de cælo, et mel de petra, revertuntur, ut canes immundi, ad vomitum suum. Qui timere debent eternitatem futuri supplicii, ignis, qui non exstinguitur, et vermis, qui non moritur.

Sacra Eschiridias est adeps frumenti, et mel de petra.

PSALMUS LXXXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — Psalmus Asaph.

1. Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem deos diducit.
2. Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis?
3. Judicate egeno et pupillo: humilem et pauperem justificite.
4. Erigite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.
5. Nescierunt, neque intellexerunt; in tenebris ambulat: movebuntur omnia fundamenta terræ.
6. Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes.
7. Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis.
8. Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

Argumentum. — Invehitur Psalmus in Iudæos, seu principes Israelitarum injustos, ut Ps. LVIII. Alii principes eorum populorum, quorum dominatione oppressi fuerunt Israelitæ tempore exilii Babilonici, perstringi putant, existimantes de principibus Israelitarum quominus cogites obstare vers. 1, 5, 7, 8; qui tamen revera non obstant. Hengstenberg cæmen sub Davide esse potuisse putat; sed melius illud ad tempora sive Hiskie, sive Josaphati regis referat, qui reges cultum et judicia restituerunt.

1. Carmen Asaphi.

Deus se sistit in cætu Dei, in medio deorum jus dicit.

2. « Quousque judicabitis prave, et vultum improborum accipietis? »

V. s. h. — Canticum [h. Psalmus] Asaph.

- Deus stetit in cætu Dei: in medio deos judicat.
- Usquequo judicatis iniquitatem, et facies impiorum suscipitis? SEMPER
- Judicate pauperi et pupillo, egeno et inopi juste facite.
- Salvate inopem et pauperem: de manu impiorum liberate.
- Non cognoscunt, nec intelligunt, in tenebris ambulat: movebuntur omnia fundamenta terræ.
- Ego dixi, Dii estis vos, et filii excelsi omnes vos.
- Ergo quasi Adam moriemini, et quasi unus de principibus cadetis.
- Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnes gentes.

3. Judicate tenuem et orphanum ,
afflictum et egenum sui juris competentem facite
4. Liberate tenuem et pauperem ,
e manu improborum eripite. »
5. Non sapiunt et insanunt ,
in tenebris incedunt ,
moventur omnia fundamenta terræ.
6. « Ego quidem dixi : Dii estis ,
et filii Altissimi omnes vos.
7. Verum ut homo (vulgi) moriemini ,
atque ut unus principum cadetis. »
8. Surge, Deus, judica terram :
nam tu possides (ut dominus) omnes gentes.

NOTE.

Vers. 1. *Cæcus Dei*, est publicum iudicium, cui Deus præesse putabatur, *Exod. xxi, 6; xxii, 7, 8, 21.* Juxta Hengstenberg, *cæcus Dei* significatur populus Israeliticus, a Jova in peculium electus. *Dii* sunt principes iudicium exercentes, ut qui Deum representant; de angelis quominus cogites, impedit vers. 6. Veteres non pauci *Dei* collect. acceperunt. — Vers. 2. *Accipietis*, propr. *attolletis*, eorum rebus favendo. — Vers. 5. *Sapiunt*, leges cognoscunt. *Moventur*, etc., i. e. ob insectiam magistratum ruinam minatur respublica. Aliis *fundamenta terræ* sunt ipsi magistratus : non male. Hunc versum quoque a Deo edici putat Hengstenberg, et quidem contemptim in 3 persona. — Vers. 7. Vos manent eadem sors, quæ cæteros mortales, sive ignobili loco, sive nobili natos.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Asaph.

Argumentum hujus Psalmi est exhortatio ad iudices, ut iuste iudicent. Sed ut majorem efficaciam habeat exhortatio, inducit Deus summus iudex increpans iudices minores.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS STETIT IN SYNAGOGA DEORUM, IN MEDIO AUTEM DEOS DIJUDICAT.

Judices
quid ma-
time de-
berent
conside-
rare?

Pronuntiat S. Propheta Deum semper adesse, cum iudices sententias ferunt, et de ipsis eorum sententias iudicare, recte an inique sint. Quod certe multum prodesset iudicibus, si serio cogitarent, in conspectu summi Iudicis omnes causas iudicari. « Deus, inquit, stetit, » id est, semper assistit præsens invisibili majestate, « in synagoga deorum, » id est, in conventu et consessu iudicum, dum causas populi iudicant; et dum illi iudicant populos, Deus « in medio eorum » præsens assistens « iudicat ipsos iudices. » Hic sunt aliqua dubia breviter dissolvenda. Primum

est, quia in hebraico textu ubi dicitur : *Deus stetit*, vox *Deus* est *אֱלֹהִים Elohim*, que est numeri multitudinis, et significat *deos*, sive *iudices*; vox autem *deorum*, cum dicitur in *synagoga deorum*, est numeri singularis, *אֵל El*, et significat *Deum*. Quare videntur Septuaginta Interpretes non recte verisse : *Deus stetit in synagoga deorum*. Respondetur *primo*, fieri posse ut verba illa in nostris codicibus sint transposita, et in codicibus antiquis fuerit in primo loco *אֵל El*, et novissimo *אֱלֹהִים Elohim*, ut Septuaginta reddiderunt. *Secundo*, posse hunc locum hebraice ita legi : *Deorum stetit in synagoga Deus*; carent enim Hebrei casibus; tamen Septuaginta Interpretes, ut sensum clariorem redderent, verisse : *Deus stetit in syn-*

synagoga deorum. Tertio, posse verum cum S. Hieronymo : *Deus stetit in synagoga Dei*, id est, in synagoga sua; tamen Septuaginta Interpretes veruisse, in *synagoga deorum*, quia synagoga Dei nihil est aliud, nisi conventus iudicum a Deo constitutorum, quibus etiam nomen suum impertivit, quia communicavit cum illis auctoritatem iudicandi, que est ipsius propria, dicente S. Jacobo cap. iv : « Unus est legislator et iudex. » Neque obstat quod *אֱלֹהִים Elohim* sit numeri multitudinis : recipit enim usitate significationem numeri tum singularis, tum multitudinis. Alterum dubium est, cur dicatur in præterito, *Deus stetit*, et non potius, *Deus stat*. S. Augustinus querit, si *Deus stetit* in synagoga deorum, quando id fuit? quando stetit? et non inveniens, quando *Deus Pater* steterit, refert hunc locum ad *Deum Filium*, qui in carne stetit in synagoga Scribarum et Phariseorum. Sed non est necesse restringere hæc verba ad tempus Christi, cum hoc perpetuum sit, ut *Deus* semper assistat iudicantibus; unde etiam sequitur : « In medio autem deos dijudicat; » vel, ut est in hebræo, *יִשְׁפֹּט, dijudicabit*. Itaque illud, *stetit*, significat : Ab initio stare consuevit, sive constituit se presentem. Et quia *Deus* non mutatur, sicut ab initio stetit, ita semper stat, et stabit, et semper iudicabit. Tertia dubitatio cur dicit, « stetit, » et non potius « sedit? » Iudicis enim sedere est, non stare. Sed facilis est responsio : nam vox illa, *stetit*, non significat hoc loco stare, ut distinguitur contra sedere, sed adesse, ut distinguitur contra abesse, et præsertim hoc significat vox hebraica, *יָצַב, iatsab*, ut perspicuum est ex lib. *Judic. cap. iii, 22*; nam ubi legitur : « Infixit sicam in ventrem ejus tam valide, ut capulus sequeretur ferrum in vulnus, » in hebræo est, *ut sequeretur, quod stetit post ferrum*, ubi describitur capulus, qui est in gladio post ferrum, quo loco vox *stetit*, quam etiam hic habemus, non significat stare, id est non sedere, sed adesse, vel manere.

Vers. 2.

2. USQUEQUO JUDICATIS INIQUITATEM, ET FACIES PECCATORUM SUMITIS?

Frequen-
tissimum
crimen
iudicum
est perso-
narum

Utrum hæc dicantur a Propheta, qui reprehendit iudices, propterea quod non cogitent Deum assistere iudicibus ipsorum, et ideo injuste iudicent; an potius dicantur a Deo, qui assistens iudicantibus, et sententias eorum diligenter examinans, arguit malos iudices de præcipuo et frequentissimo eorum crimine, videlicet de acceptione personarum, ob quam plerumque injuste iudicant, incertum est; sed sive Propheta, sive Deus hæc dicat, divina reprehensio est, quia per os Prophete Spiritus Sanctus sine dubio loquebatur : et quia raro accipitur persona hominis pauperis et iusti, frequentissime autem persona divitis et iniusti; et ideo de hac acceptione potissimum eos reprehendit : « Usquequo, inquit, iudicatis iniquitatem, » id est, quamdiu perseverabitis in hoc

peccato inique iudicandi? et addit causam præcipuam iniquorum iudiciorum dicens : « Et facies peccatorum sumitis, » id est, quia facies, sive personas peccatorum accipitis; hinc enim oriuntur iniqua iudicia, quia iudices non attendunt ad merita cause, sed ad gratiam hominum divitum et potentium, qui hoc ipso peccatores sunt, quod cupiant a iudicibus gratiam suam justitiæ anteponi. Porro sumere faciem alicujus in iudicio, nihil est aliud, nisi talem sententiam ferre, non qualem justitia exigit, sed quam requirit amicus, vel benefactor, vel cognatus. Et hoc idem est respicere in faciem hominis, non in regulam justitiæ.

3. JUDICATE EGENO ET PUPILLO, HUMILEM ET Vers. 3. PAUPEREM JUSTIFICATE.

Reprehendit Deus, sive Propheta primo loco vitium acceptionis personarum : nunc secundo addit vitium oppressionis pauperum, quos iudices opprimunt, tum quando differunt eis justitiam facere, tum quando damnant eos injuste, ut adversariis potentioribus non displiceant. « Judicate, inquit, egeno et pupillo, » id est, causam pauperis, et præsertim pupilli libenter admittite, diligenter discutite, sollicitè expedite, ne cogantur bona sua litigando consumere. « Humilem, » id est, hominem abjectum atque afflictum, « et pauperem justificate, » id est, absolvite, et justum declarate. Hoc tamen intelligitur si vere justus sit, scriptum est enim *Levit. xix* : « Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis; juste iudica proximo tuo. » Sensus igitur non est, ut semper pro paupere, sive in favorem pauperis iudicetur; sed ut quando pauper justus est, et injuste accusatur, iudex efficiat ut justitia pauperis emineat, et non opprimatur potentia adversariorum.

4. ERIPITE PAUPEREM, ET EGENUM DE MANU Vers. 4. PECCATORIS LIBERATE.

Non satisfacit iudex officio suo, si solum proferat justum iudicium, nisi etiam cogat divites et potentes, ut pauperibus et egenis reipsa satisfaciant, sive restituendo ablata, sive resarciendo detrimenta, que ob calumnias et lites passi sunt. Ideo sive Deus, sive Propheta adiungit dicens : « Eripite pauperem, » videlicet de manu potentis, « et egenum » de manu ejusdem potentis « liberate. » Idem enim bis repetit more suo, ut res menti altius infingat. Eripere autem pauperem de manu potentis, est sententiam adversus potentem pro paupere iuste pronuntiatam executioni mandare, et reipsa efficere ut pauper nihil detrimenti a potentiore inimico patiatur. In hoc igitur potissimum debent iudices et principes potestatem suam demonstrare. Sic enim et gratiam Dei et benevolentiam populorum sibi comparant; sed quoniam ut plurimum id non faciunt, sequitur Propheta et dicit :

Iudex
quomodo
suo offi-
cio satis-
faciat?

Ver. 5. 5. NESCIERUNT, NEQUE INTELEXERUNT: IN TENEBRIS AMBULANT, MOVEDUNTUR OMNIA FUNDAMENTA TERRÆ.

Deplorat Propheta voluntariam cæcilitatem iudicium, ob quorum iniustitias totus orbis terrarum conturbatur. Nam, ut Dominus dicit in Evangelio *Matth. v.*: « Si sal evanuerit, in quo salietur? » et alibi *Luc. xi.*: « Si lux quæ in te est, tenebræ sint, ipse tenebræ quantæ erunt? » Sic etiam dicere possumus, si apud eos, qui ex officio iustitiam administrant, iustitia non invenitur, ubi tandem invenietur? nonne iniquitas omnia confundet? « Nescierunt, inquit, neque intellexerunt, » id est, neque cognoverunt quid facti, neque intellexerunt quid juris esset in causa. Hoc enim interest inter duo verba hebraica, ידעו *idehehu*, et ידעו *tabinu*, quæ hic habentur, quod inter cognoscere et intelligere, apud Latinos. Cognoscere latius patet, ut etiam ad notitiam sensuum pertinet, intelligere proprium est mentis et rationis, atque proprie dixit Propheta *Isaias cap. 1.*: « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui; » non autem proprie dixisset: « Intellexit bos possessorem suum et asinus præsepe domini sui. » Ex hac ignorantia iudicium fit ut « in tenebris ambulent, » id est, errent in iudicando, quomodo cæci errant inter ambulandum. Ex hoc autem errore et iniustitia sequitur perturbatio et tumultus, seditio et defectio populorum; quod significatur verbis sequentibus: « Movebuntur omnia fundamenta terræ, » id est, totus orbis terrarum turbabitur, et quasi fluctabit, neque alia fuit causa, cur totum regnum Israel deficeret a rege David, nisi quia persuasit Absalon populo, regem Davidem non intendere causis cognoscendis, ut patet ex lib. II *Reg. cap. xv.* Cur autem iudices per multi cæci sint, causam refert Scriptura, cupiditatem munerum, *Isai. 1.*: « Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, et causa vidue non ingreditur ad eos, » *Ezod. xxiii.* Nec accipias munera, quæ excæcant prudentes, *Deut. xvi.*: « Munera excæcant oculos sapientium; » *Ezod. xx.*: « Dona excæcant oculos iudicum. »

Car. Iudices per multos cæci sunt?

Ver. 6. 6. EGO DIXI: DII ESTIS, ET FILII EXCELSI OMNES.

Reprehendit hactenus Propheta, sive Deus ipse, iudices acceptationis personarum, iniustitias et ignorantie: nunc ostendit quam indigna sint hæc vitia eo sublimi honore, in quo Deus illos constituit. Ego, inquit, dixi, » pronuntiavi, asserui: « Dii estis, et filii Excelsi omnes, » vos iudices et principes terræ. Vocat autem filios Excelsi, vel comparans eos cum Angelis, qui apud *Job, cap. 1 et xxxviii, Filii Dei* dicuntur; vel ut ostendat iudices non esse deos proprie, ut est verus et summus Deus, qui caret principio; sed esse deos, quia filii Dei, id est, ab uno vero Deo, dii constituti, per participationem auctoritatis iudicandi

et iudicandi. In Evangelio *Joan. cap. x.* Dominus hunc locum adducens dicit, vocari deos, » quia sermo Dei ad illos factus est. Si illos, inquit, dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, quem Deus sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum? » Sermo enim Dei ad aliquem fieri est, Deum committere alicui officium aliquod. Sic enim dicitur: « Factum est verbum Dei ad prophetas, quos mittebat ad prædicandum. » Et *Luc. iii.* dicitur: « Factum est verbum Dei super Joannem Zachariæ filium in deserto; » et mox adjungitur executio: « Et venit in omnem regionem Jordanis prædicans, » etc. Et quod *Lucas dixit:* « Factum est verbum Dei super Joannem, » Joannes cap. 1 explicuit, dicens: « Fuit homo missus a Deo cui nomen erat Joannes. » Atque hinc manifeste colligitur vis argumenti Christi: « Si illos dixit deos » Scriptura, « ad quos sermo Dei factus est, » id est, quos Deus misit ad aliquid faciendum, communicans illis auctoritatem suam; quanto magis ego Filius Dei, et Deus dici possum, quem de celo Pater æternus misit in mundum cum plenaria potestate? Neque ex hoc loco colligi debet omnes iudices et principes habere a Deo immediate potestatem suam. Satis enim est, si eam habeant, vel immediate, ut habuit Moses in Testamento veteri, et S. Petrus in novo; vel mediante consensu populi, ut habent reges et principes terræ, in quos transiit populus auctoritatem suam, quam accepit a Deo jure nature: « Non enim est potestas nisi a Deo, » ut Apostolus scribit *ad Rom. xiii.*

Quid sit sermo Dei ad aliquem fieri?

7. VOS AUTEM SICUT HOMINES MORIEMINI, ET SICUT UNUS DE PRINCIPIBUS CADETIS.

« Ego, inquit, dixi, » quid estis dignatione Dei; sed nunc addam, quid sitis vitio vestro: ex Dei munere dii estis, et angelis similes; sed ex peccato, quod habetis ex primo homine, sicut cæteri « homines moriemini, » et ex proprio vestro vitio, quo abutimini potestate vobis tradita, « sicut unus de principibus » cælestibus, id est, de angelis apostolicis, « cadetis, » etsi de summo gradu ad imum, de magna gloria ad extremam miseriam præcipitabimini. Illud, *sicut homines*, in hebræo est, *sicut Adam*; et S. Hieronymus in *Commentario* exponit: Sicut primus homo mortuus est, ita et vos ejus filii secundum carnem peccatricem moriemini. Non potest tamen Septuaginta Interpretum versio improbari, quoniam vocabulum, « Adam, » ita proprium est primi hominis, ut etiam sæpe toti generi humano accommodetur. Illud autem, « sicut unus de principibus, » refertur ad diabolum, non solum a S. Hieronymo, sed etiam a S. Augustino, Theodoro, Euthymio et aliis.

8. SURGE, DEUS, JUDICA TERRAM, QUONIAM TU HEREDITABIS IN OMNIBUS GENTIBUS.

Hæc Psalmi conclusio duplicem habet sensum:

unum, ut Propheta imploret auxilium Dei adversus iniustitias principum et iudicum terræ, ut videlicet ipse, qui est verus Dominus, et possessor totius orbis, emendet iudicia hominum, puniat improbos iudices, et pauperes oppressos sublevet iuxta sapientiam et potentiam suam; alterum ut hæc sit prædictio per formam præcreationis, qua prædicatur adventus Messie, qui sicut hereditabit orbem terræ, ita etiam iudicabit terram justo iudicio per suos administratos, id est, fideles principes et reges, dum sæculum durat, et postea per se novissimo die. « Surge, Deus, iudica terram, » id est, quandoquidem abutuntur iudices potestate sua, tu Deus, summe iudex, exurge, « et iudica terram, » excersens iudicia in ipsos iudices, et liberans pauperes innoxios ab oppressione potentium iniquorum. « Quoniam tu hereditas in

omnibus gentibus, » id est, quoniam possessio tua semper erit sicut fuit in omni humano genere. Non enim sic distribuis regna filiis hominum, ut tu supremam potestatem non semper retineas; vel, « surge, Deus » Christe, veni in terras, « iudica terram, » vindica eam a potestate tenebrarum, trade eam ministris tuis fidelibus, quoniam tu « eris heres universorum, » ut verus et naturalis Filius Dei. Et demum surge iterum, et veni de celo cum Sanctis tuis, et iudica terram iudicio ultimo, a quo nulla dari poterit appellatio; quia « hereditabis in omnibus gentibus, » quando « omnes inimici tui subjecti erunt sub scabellum pedum tuorum, » ut dicitur in *Psalm. cix.*; et sublato omni principatu et potestate, tu solus pacifice cum Patre et Spiritu Sancto regnabis per omnem æternitatem.

V. v. — 1. Canticum Psalmi Asaph.

2. Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque compe-saris, Deus:

3. Quoniam ecce inimici tui sonaverunt, et qui oderunt te, extulerunt caput.

4. Super populum tuum malignaverunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos.

5. Dixerunt: Venite, et disperdamus eos de gente, et non memoretur nomen Israel ultra.

6. Quoniam cogitaverunt unanimiter: simul adversum te testamentum disposerunt 7. tabernacula Idumæorum et Ismaelitarum:

Moab et Agareni:

8. Gebal, et Ammon, et Amalec: alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

9. Et enim Assur venit cum illis: facti sunt in adiutorium filii Lot.

10. Fac illis sicut Madian et Sisaræ, sicut Jabin in torrente Cisson.

11. Disperierunt in Endor: facti sunt ut sterens terra.

12. Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmāna, omnes principes eorum,

13. qui dixerunt: Hæreditate possideamus sanctuarium Dei.

14. Deus meus, pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti.

15. Sicut ignis, qui comburit silvā, et sicut flamma comburens montes:

V. s. h. — Canticum Psalmi Asaph.

Deus, ne taceas tibi, ne sileas, et non quiescas, Deus.

Quia ecce inimici tui tumultuati sunt, et qui oderunt te, levaverunt [al. *eleverunt*] caput.

Contra populum tuum nequiter tractaverunt, et inierunt consilium adversus arcana tuum.

Dixerunt: Venite, et conteramus eos de gente, et non sit memoria nominis Israel ultra.

Quoniam tractaverunt corde pariter: contra te fœdus pepigerunt.

Tabernacula Idumææ et Ismaelitarum, Moab et Agareni,

Gebal et Ammon et Amalec: Palæstina cum habitatoribus Tyri.

Sed et Assur venit [h. *juncti*] cum eis: facti sunt brachium filiorum Lot. *SEMPER.*

Fac illis sicut Madian, sicut [al. *et*] Sisaræ, sicut Jabin in torrente Cisson.

Contriti sunt in En-Dor: fuerunt quasi sterquilium terre.

Pone [al. *pones*] duces eorum sicut Oreb, et Zeb, sicut [al. *et*] Zebee, et Salmāna, omnes principes eorum.

Qui dixerunt, possideamus nobis pulchritudinem Dei.

Deus meus, pone eos ut rotam: quasi stipulam ante faciem venti.

Quomodo ignis comburit silvā, et sicut flamma devorat montes.

16. Ita persequeris illos in tempestate tua : Sicut persequeris eos in tempestate tua, et in ira tua turbabis eos. Sicut turbine tua conturbabis eos.
17. Imple facies eorum ignominia : et quærent nomen tuum, Domine. Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine.
18. Erubescant, et conturbentur in sæculum sæculi, et confundantur, et pereant. Confundantur et conturbentur usque in sæculum [h. æternum] : et erubescant, et pereant.
19. Et cognoscant quia nomen tibi Dominus : Et sciant quia nomen tuum est Dominus solus tu solus Altissimus in omni terra.

Argumentum. — Preces continet afflictæ, vel graviter saltem periclitantis reipublicæ, quæ omni ex parte petitur ab hostibus, qui ad eam existendam conjurant, et omnes suas opes ad hoc conferunt ac conjungunt. Ewaldus et Maurero maxime est probabile, Nehemia tempore compositum esse hunc Psalmum, quo tempore nova Hebræorum respublica certatim a populis vicinis impetebatur, *Nehem.* iv: quo posito *Assur* (vers. 9) est Persia. Sed malo, cum Chaldeo interprete, carmen referre ad tempus Sennacheribi, et quidem ad id temporis punctum, quo ille duos populos vicinos in Judæos ad bellum conclamabat. Cæterum strophæ quintæ vers. 2-5, contra civitatem tuam, o Jova, conjurant hostes; vers. 6-9, populi vicini; vers. 10-13, fac illis, quemadmodum fecisti hostibus majorum nostrorum; vers. 14-19, perde eos, ut intelligant, te Deum esse omnium potentissimum.

1. Canticum, carmen Asaphi.
2. Deus, ne silentium tibi sit, ne sis surdus, neque sis quietus, o D
3. Nam ecce, hostes tui fremunt, et osores tui attollunt caput.
4. Contra populum tuum callidum faciunt consilium, et deliberant contra absconditos tuos (sub tua tutela).
5. Dicunt: « Agite, deleamus eos; ne sint populus; non commoretur nomen Israelis amplius! »
6. Nam consultant animo uno, adversum te fœdus pangunt:
7. Tentoria Edom, et Ismaelitarum, Moab et Hagrai,
8. Gebal, et Ammon, et Amalek, Philistæus cum incolis Tyri.
9. Etiam Assur se jungit illis, sunt brachio (auxilio) filii Lot.
10. Fac illis, ut Midianitæ, ut Sisera, ut Jabino ad rivum Kischon:
11. Qui deleti sunt in Endor, facti sunt sicut fœmus super terram.
12. Fac eos, puta duces eorum, sicut Oreb et Zeb, et sicut Zebach et Tsalmana omnes unctos (principes) eorum;
13. Qui dicunt: « Occupemus nobis habitationes Dei (terram Israeliticam). »
14. Mi Deus, fac eos ut turbine, ut stipulam coram vento.
15. Ut ignis, qui absumit silvam; ut flamma, quæ incendit montes,

16. Ita persequere eos tempestate tua, et procella tua conturba eos.
17. Imple facies eorum ignominia, et quærant nomen tuum, o Jova.
18. Pudore adficiantur et conturbentur in perpetuum, et erubescant et pereant.
19. Et intelligant quod tu, puta nomen tuum, Jova, solus es, quia Altissimus es super omnem terram.

NOTE.

Vers. 2. Noli silens, surdus et otiosus spectator esse vexationum nostrarum. — Vers. 6. *Animo uno*: minus recte alii, *animo*, animose, summo studio, *inter se*. — Vers. 7. *Hagrai*, Arabes cum Israelitis trans Jordanem habitantes: cf. I *Chron.* v, 10 seqq. — Vers. 8. *Gebal*, Idumæorum gens. — Vers. 9. Filii Lot sunt Ammonitæ et Moabitæ. — Vers. 10. Cf. *Jud.* iv, vii, viii. — Vers. 12. Cf. *Jud.* vii, 25; viii, 5 seqq. — Vers. 13. *Qui*, ii de quibus vers. 7-9. — Vers. 15. Hanc versum cum precedenti necesse Maurero, qui verit, ut *ignem*.... ut *flammam*. — Vers. 17. *Quærant*, ut quæsitivus Pharao. *Nomen tuum*, te. — Vers. 19. Maurero, et intelligant te, puta *nomen tuum*, o Jova, *solum esse Summum*, etc. Heng-tenh. et cognoscant quod tu *nomen tuo*, facinoribus tuis, *Domine, solus es Altissimus*, etc.; vel,.... *Domini es solus, Altissimus*, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Psalmi Asaph.

Hic est postremus Psalmus ex iis, qui inscribuntur Asaph. De Argumento tres invenio sententias. Recentiores volunt in hoc Psalmo describi orationem regis Josaphat adversus Moabitas, Ammonitas, et Idumæos, qui adversus eum conspiraverant, ut dicitur II *Paralip.* xx. Sed contra hanc sententiam facit, quod in hoc Psalmo non tantum nominantur tres illæ gentes, sed alia sex, vel septem. Theodoretus et Euthymius existimant hunc Psalmum continere bella gentium quæ erant in circuitu terræ promissionis adversus Judæos, qui redierant ex captivitate Babilonica. Sed neque illæ gentes tam multe erant, quam multe hic numerantur: solum enim II *Esdæ.* iv, nominantur Ammonitæ, Arabes et Azotii. Probabilis est hæc omnia contigisse tempore Machabeorum, ut colligitur ex lib. I, cap. iii *Machab.* S. Augustinus omnino contendit hunc Psalmum intelligendum esse de bellis Antichristi adversus Ecclesiam, quæ sententia probabilissima videtur. Nam sine dubio cum Antichristo convenient omnes barbaræ nationes, ac præsertim Orientales Agarenæ et Ismaelitæ, a quibus Mahumetani originem ducunt. Sed quicquid sit de sensu historico, non potest, nec debet negari, quin præcipua intentio Spiritus Sancti ad Christum et Ecclesiam dirigatur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS, QUIS SIMILIS ERIT TIBI? NE TACEAS, NEQUE COMPESCARIS, DEUS.

Precaur Deum Propheta in persona populi, ut quoniam ipse est potentior omnibus inimicis, non amplius dissimulet vindictam sumere de persecutoribus populi sui. « Deus, quis similis erit tibi? » id est, nemo tibi comparari poterit in potentia et robore, cum tu solus sis omnipotens: ideo « ne taceas, » id est, ne dissimules, neque compescaris, id est, ne te ipse milites, et compescas a sumenda vindicta, tu qui Deus es, cui nemo resistere potest. S. Augustinus satis apte ad Christum accommodat, qui in hoc mundo similis aliis hominibus videbatur; sed in die iudicii ne-

mo similis illi erit, quando apparebit « in gloria Patris sui, et sedebit in sede majestatis suæ, » ut habetur *Matth.* xxv. Qui etiam tempore passionis tacuit, « sicut Agnus mansuetus, » et compescuit ipse se, sed in die iudicii non tacebit, nec justissimam iram compescet, quando dicit: « He, maledicti, in ignem æternum. » Quod atinet ad verba, ex hebræo S. Hieronymus sic vertit totum hunc versiculum: *Deus, ne taceas, ne silens, et non quiescas, Deus.* Et quidem voces hebraicæ hunc sensum facere possunt, sicut etiam hunc: *Deus, ne silentium tibi sit.* Sed etiam recipiunt hunc alium sensum: *Deus non similis tibi*, id est, nemo similis tibi est: quod Septuaginta per interrogationem eleganter expresserunt *Deus, quis similis tibi?* vox enim דְּבִי deducitur a verbo דָּבַח, quod et simi-

tem esse, et silere significat. Illud, *neque compesceris*, in hebræo proprie est, *neque quiescas*; sed idem est sensus. Ultima vox, *Deus*, in hebræo est, *אל* *El*, que vox Deum significat, ut fortem et robustum, ex qua intelligimus illud: « Quis similis tibi, » accipiendum esse de similitudine in potentia et robore.

Vers. 2. 2. QUONIAM ECCE INIMICI TUI SONUERUNT, ET QUI ODERUNT TE EXTULERUNT CAPUT.

Magna ratio cur Deus silere non debeat, hic adducitur, quoniam inimici ejus tumultum insolitum excitaverunt convenientes ex variis nationibus in maxima multitudine adversus populum Dei, et qui aliquando dissimulaverant, aperte se hostes professi sunt. Illud, *sonuerunt*, non significat sonitum tubæ, aut tympani tantummodo, sed tumultum gravem; unde existit sonitus inconditus multitudinis, id enim proprie significat vox hebræica, *המה* *hamah*; quare S. Hieronymus vertit: *Quoniam ecce inimici tui tumultuati sunt.* Illud, *extulerunt caput*, S. Augustinus refert ad Antichristum, qui erit caput hostium Christi: ipso enim apparente, plurimi, qui non audebant se hostes Ecclesie profiteri, palam se Antichristo adjungunt, et tum ipsi effertent audacter caput suum in opprobrium, tum etiam extollent caput commune omnium iniquorum, id est, Antichristum.

Vers. 3. 3. SUPER POPULUM TUUM MALIGNAVERUNT CONSILIUM: ET COGITAVERUNT ADVERSUS SANCTOS TUOS.

Vers. 4. 4. Dixerunt: Venite, et disperdamus eos de gente; et non memoretur nomen Israel ultra.

Hic explicat magnitudinem periculi, ut Deus non expectet diutius, neque differat auxilium: quoniam hostes non moluntur excursionem, aut depredationem aliquam, sed ultimum exterminium, et perfectam desolationem Ecclesie Dei. Ex hoc loco probabile fit, hæc adimpleta esse utcumque, id est, tanquam in typo et figura tempore Machabeorum. Dicitur enim lib. I, cap. v, convenisse omnes gentes, que erant in circitu, ut tolleret genus Jacob. Sed proprie pertinent hæc omnia ad tempus Antichristi, tunc enim omni conatu contendunt omnes impii simul congregati delere castra Sanctorum. Sed verba considere mus. « Super populum tuum malignaverunt consilium, » id est, malignum consilium inierunt adversus totum populum tuum; sed per malignum intelligi debet malitiosum et astutum: nam verbum *עירבו* proprie significat, *astute et secreto consultaverunt*, sicut etiam vox *סוד* *sod*, quam consilium veriter Septuaginta, significat *secretum*, ac per hoc *consultum*, quatenus secretum esse solet. Hæc autem consilium, astutum et secretum, erit multiplex apud Antichristum: nam et consilium secretum habebit cum diabolo, quem occulte colit: et astuto consilio finget se Christum esse, ut christianos decipiat, et simul circumcissionem et sabbata probabit, ut seducat Hebræos, etc. « Et

cogitaverunt adversus sanctos tuos, » id est, malitiosum illud consilium excogitaverunt in perniciem fidelium tuorum, qui sanctificati sunt per sanguinem tui Unigeniti, et tibi proprie sanctificati et dedicati sunt, vel certe sancti sunt per sanctam fidem et religionem quam susceperunt. In hebræo legitur, *adversus absconditos, vel abscondita tua, vel arcana tua*; proinde non desunt, qui intelligant per hæc vocem, sanctuarii interiora; neque ab hæc expositione dissentit græca lectio; nam *εξκρυπτων* tam significare potest *sancta tua*, quam *sanctos tuos*. Cæterum editio latina vulgata antiquissima, que sine variatione legit, *sanctos tuos*, declaravit ambiguitatem, que in hebræo et græco esse poterat. Recte autem fideles Dei dicuntur absconditi Dei, quoniam Deus sub umbra alarum suarum protegit eos: et quoniam (ut Apostolus dicit *ad Coloss. iii*): « Abscondita est vita nostra cum Christo in Deo, et, cum apparerit Christus filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. » Itaque sancti Dei recte dicuntur absconditi, quoniam, etsi fidei professione non sit abscondita, tamen gloria et pretium inestimabile hujus professionis abscondita sunt, et suo tempore revelanda. « Venite, disperdamus eos de gente, » id est, efficiamus ut non sint amplius gens et populus: vel, ut S. Augustinus exponit: « Disperdamus eos de gente, » id est, de gentibus, ut inter gentes, sive homines nullum locum habeant. « Et nomen Israel non memoretur amplius, » id est, nomen quidem populi Dei supersit, Jamenim sæpe monuimus per Israellem intelligi populum Dei sive secundum carnem, sive secundum spiritum ab Israele descendat.

5. QUONIAM COGITAVERUNT UNANIMITER SIMUL, ADVERSUS TE TESTAMENTUM DISPOSUERUNT TABERNACULA IDUMÆORUM ET ISMAELITÆ.

6. MOAB, ET AGARENI, GEBAL, ET AMMON, ET AMALEC: ALIENIGENÆ CUM HABITANTIBUS TYRUM.

7. ET ENIM ASSUR VENIT CUM ILLIS, FACTI SUNT IN ADJUTORIUM FILII LOT.

Describit gentes, que delere nitebantur populum Dei de terra. « Quoniam, inquit, cogitaverunt unanimiter simul, » id est, consilium ceperunt uno animo omnes inimici Israel simul: ubi enim nos legitur, *cogitaverunt*, in hebræo est, *consultaverunt*, ac per hoc illud, *cogitaverunt*, significat: Inito consilio cogitaverunt. « Adversus te testamentum disposuerunt, » id est, fœdus inierunt, adversus populum tuum; vox enim *testamentum* in sacris litteris *factum* significat, et in textu hebræico expressè *ברית*, *factum*, sive *fœdus* legitur. « Tabernacula Idumæorum et Ismaelitæ, » etc. Isti sunt qui consultando inter se cogitaverunt, et pactum inierunt adversus populum Dei. *Primum* quidem Idumæi, sive potius tabernacula Idumæo-

Ab hoc dicitur in rebus & consiliis delicti.

rum, id est, integra castra Idumæorum. Sunt autem Idumæi populi, qui descendunt ab Esau, qui alio nomine dicebatur Edom. *Deinde* Ismaelitæ, id est, populi, qui descendunt ab Ismaele filio Abraham ex Agar ancilla. *Tertio*, Moab, id est, populus qui descendit a filio Lot, qui dicitur e. t. Moab. *Quarto*, Agareni, id est, populi qui descendunt ex Agar ancilla Abraham, sed ex alio marito cui nupsit posteaquam dimissa fuit ab Abraham. *Quinto*, Gebal, id est, populus qui descendit a Gebal. Utrum autem Gebal sit nomen viri, an regionis, incertum est, cum hoc nomen non inveniat in Scripturis, nisi hoc loco. Fortasse idem est Gebal cum Gebelem, cuius fit mentio lib. II Reg. cap. viii, ubi dicitur: « Fecit quoque sibi David nomen, cum reverteretur, capta Syria, in valle Salinarum, cæcis decem et octo millibus, et in Gebelem ad viginti tria millia; » vel est idem cum Geba, de qua dicitur lib. II Esdr. cap. xii: « De domo Galgal, et de regionibus Geba. » Theodoretus et Euthymius dicunt Gebal fuisse gentem vicinam Idumæis. *Sexto*, Ammon, id est, populus qui descendebat ab Ammon filio Lot, fratre Moab: hos enim duos genuit Lot ex filiabus suis, *Genes. xix. Septimo*, Amalec, id est, populus qui descendebat ab Amalec, qui fuit nepos Esau, ut legitur *Genes. xxxv. Octavo*, alienigenæ, id est, populus Philistinorum, de quibus frequentissima mentio est in libris Regum. In hebræo habetur, *לויט*, *Palastina*; sed Septuaginta hanc unam gentem perpetuo alienigenas vocare solent. *Nono*, habitantes Tyrum, id est, Tyrii, qui sunt populi ad mare, sic dicti a Tyro civitate atque emporio nobilissimo. *Decimo*, Assur, qui venit in auxilium filiis Lot, id est, populus Assyriorum, qui juvabant Moabitis et Ammonitis adversus Judæos. Per hos Assyrios recte Theodoretus interpretatur Samaritanos, id est, Assyrios, quos constituit Salmanasar rex Assyriæ in Samaria, quando transiit decem tribus in Assyriam, ut habetur lib. IV Reg. cap. xvii. Non enim legitur in Scripturis, quod aliquando venerit aliquis ex Assyria in adjutorium filiis Lot, id est, Moabitis et Ammonitis: sed legitur in lib. I Machab. cap. v, quod gentes, que erant in Galilee et Samaria, conjunxerint arma cum Moabitis et Ammonitis adversus Judæos. Porro isti decem populi significant, ut supra diximus, gentes, que pugnaverunt cum Machabeis, vel potius multitudinem orientalium barbarorum, qui cum Antichristo gravissimum persecutionem movebant adversus Ecclesiam.

Vers. 8. 8. FAC ILLIS SIGTU MADIAN, ET SISARÆ, SIGTU JABIN IN TORRENTE CISSON.

Predicit nunc Propheta per modum imprecationis exterminium gentium, que cum Machabeis prelabantur, sed præcipue Antichristi et exercitus ejus, comparans illos aliis persecutoribus, qui similiter perierunt. « Fac illis, inquit, sicut Iadian, » id est, disperde illos, sicut olim

tempore Gedeonis judicis dispersisti, ac penitus profligasti Madianitas. Historia hæc habetur in lib. Jud. cap. vi et vii. « Et Sisaræ, » id est, sicut tempore Baruch judicis perdidisti Sisaram principem militiae Jabin regis. « Et Jabin, in torrente Cisson, » id est, sicut delevisti ipsum Jabin regem Chanaan cum exercitu suo prope torrentem, qui dicitur Cisson. Habetur hæc historia in lib. Jud. cap. iv et v. Meminit autem Propheta horum principum præter cæteros, quoniam devicti sunt non sine miraculo a paucis hominibus: et magis terrore a Deo immissio, quam viribus Judæorum.

9. DISPERBERUNT IN ENDOR, FACTI SUNT UT STERCUS TERRÆ.

Describit locum ubi perierint Jabin et Sisara cum exercitu suo; locus enim fuit Endor: cuius fit mentio in lib. Josue, cap. xvi. Ibi ergo perierunt, et facti sunt ut stercus terræ, quia inseculi computruerunt, et a maxima gloria ad summam ignominiam redacti sunt.

10. POSE PRINCIPES EORUM, SIGTU OREB, ET ZEBE, ET ZEL, ET ZEBEE, ET SALMANA.

Revertitur ad historiam Gedeonis, qui non solum exercitum Madianitarum profligavit, sed etiam paulo post interfecit duos principes Madianitarum, « Oreb et Zeb, » et duos reges, « Zebec et Salmana. » Vide lib. Jud. cap. vii et viii.

11. OMNES PRINCIPES EORUM, QUI Dixerunt: Hereditate possideamus sanctuarium Dei.

Pone, inquit, sicut reges et principes Madianitarum omnes principes eorum populorum, qui dixerunt: « Hereditate possideamus, » id est, tanquam hereditatem, et propriam possessionem vindicemus nobis « sanctuarium Dei, » id est, civitatem Jerusalem, que erat sanctificata Deo, ut proprium ejus habitaculum. Significat autem Jerusalem (ut sæpe diximus) Ecclesiam Dei, quam totis viribus sibi subjicere et captivare conabatur Antichristus. In hebræo pro *sanctuarium*, habetur *מקדש*, quam vocem S. Hieronymus vertit *pulchritudinem Dei*; sed commodius verti posset: *Pulchra habitacula Dei*. Septuaginta vertunt sensum; habitacula enim Dei, sanctuaria sunt.

12. DEUS MEUS, FLOS ILLI UT ROTAM, ET SIGTU STIPULAM ANTE FACIEM VENTI.

Aptissima similitudine describit Propheta instabilitatem et interitum impiorum, que procedunt ex justo judicio Dei. Rota enim semper circumvolvitur, cum ruit in præceps, nec ad punctum temporis consistere potest, et tandem tota confringitur: sicut etiam stipule, flante vento, hoc illicque jactantur, donec dissipate non amplius compareant. Ad hunc modum predicat Propheta per modum imprecationis, Deum acturum esse cum impiis persecutoribus justorum; et revera sic fieri experientia testis est: nihil enim instabi-

Nihil instabilis prosperitate impiorum.

Ius est prosperitate impiorum, et finis eorum mors aeterna erit.

Vers. 13. 13. SICUT IGNIS, QUI COMBURIT SYLVAM : ET SICUT FLAMMA COMBURENS MONTES :

Vers. 14. 14. ITA PERSEQUERIS ILLOS IN TEMPESTATE TUA, ET IN IRA TUA TURBADIS EOS.

Praedixit supplicium impiorum, instabilitatem in hoc saeculo et interitum in futuro : nunc praedicit velocitatem et facilitatem, qua Deus illos punit; nam non contentus similitudine venti dissipantis stipulas, comparat iram Dei igni comburenti ligna sylvarum, aut fœnum camporum. « Sicut, inquit, ignis qui comburit ligna sylvarum, » inter quae multa sunt arida, et velocissime absumuntur; « et sicut flamma comburens montes, » id est, fœnum in montibus, praecipue cum sicco fuerit. « Ita persequeris eos, » id est, pari facilitate et celeritate persequeris, et perdes eos « in tempestate tua; » quod declarans, addit, « et in ira tua turbabis eos. » Idem enim est tempestas et ira; utrumque enim iustum Dei iudicium significat, quod instar vehementissimae tempestatis et turbis, cui resisti nullis viribus potest, impios percellat, conturbabit, et dissipabit. S. Augustinus notat impios comparari montibus propter elationem ac superbiam, et lignis sylvarum propter sterilitatem et carentiam fructuum bonorum, ob quae iure superius ignis illis debeatur.

Vers. 15. 15. INFLE FACIES EORUM IGNOMINIA, ET QUÆRANT NOMEN TUUM, DOMINE.

Vers. 16. 16. ERUBESCENT, ET CONTURBENTUR IN SÆCULUM SÆCULI, ET CONFUNDANTUR, ET PEREANT.

Vers. 17. 17. ET COGNOSCANTE, QUIA NOMEN TIBI DOMINUS, TU SOLUS ALTISSIMUS IN OMNI TERRA.

PSALMUS LXXXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — In finem, 1. Pro torcularibus filii Core, Psalmus.

2. Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! 3. Concepiscit, et deficit anima mea in atria Domini.

Cor meum, et caro mea, exultaverunt in Deum vivum.

4. Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi, ubi ponat pullos suos.

Altaria tua, Domine virtutum : rex meus, et Deus meus.

5. Beati qui habitant in domo tua, Domine, in saecula saeculorum laudabunt te.

Praedicit in fine Psalmi, alios ex persecutoribus per flagella erudiendos, et convertendos ad Deum: quales erunt plurimi Iudaei, qui tunc demum agnoscent errorem suum, et pudefacti convertentur ad Deum; alios in pertinacia et in obstinatione sua permansuros; sed eos quoque confundendos, et vel invitos cognituros potentiam Dei singulari, et quod ipse solus sit verus Dominus omnium rerum. « Imple, inquit, facies eorum ignominia, » id est, confusione, ut ignominiam suam intelligentes verecundati « quaerant nomen tuum, » id est, quaerant te: saepe enim nomen ponitur pro persona; vel « quaerant nomen tuum, » id est, invocent nomen tuum; vel « quaerant nomen tuum, » id est, quaerant gloriam tuam, non amplius suam, ex inimicis amici facti, et ex servis filii. Illi autem, qui ex flagellis non molliuntur, sed obdurantur, ad imitationem Pharaonis: « Erubescant et confundantur in saeculum saeculi, » id est, aeterna confusione replentur; nec solum confundantur, sed etiam « pereant in aeternum. » Et cognoscant inviti « quia nomen tibi Dominus, » id est, jam propria experientia edoceli intelligent, tibi soli nomen Domini proprie convenire, cui ad nutum serviunt omnia, et tu nulli necessitati servis, qui nulla re indiges, in te ipso habens omnia. Caeteros autem qui dicuntur domini, vel usurpasse nomen alienum, vel improprie dominos dici, cum et ipsi multis rebus indigeant, ac per hoc multis necessitatibus serviant. « Tu solus altissimus in omni terra, » id est, et cognoscant, quia tu solus praeminens potestate super omnes principes universae terrae; neque ullus est, qui tecum contendere, vel tibi ullo modo comparari possit. Haec propheta nunc ex parte impletur, sed in die iudicii omnino et absolute implebitur.

V. s. h. — Victori pro torcularibus, filiorum Core Canticum [h. Psalmus].

Quam dilecta tabernacula tua, Domine exercituum!

Desiderat et deficit anima mea in atria Domini : cor meum et caro mea laudabunt Deum, Deum viventem.

Siquidem passer [al. avis] invenit domum, et avis [al. passer] nidum sibi, ubi ponat pullos suos :

Altaria tua, Domine exercituum, rex meus et Deus meus.

Beati qui habitant in domo tua : adhuc laudabunt te. SEMPER.

6. Beatus vir, cuius est auxilium abs te : ascensiones in corde suo disposuit,
7. In valle lacrymarum, in loco quem posuit.

8. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem : videbitur Deus decorum in Sion.

9. Domine, Deus virtutum, exaudi orationem meam : auribus percipe, Deus Jacob.

10. Protector noster aspice, Deus, et respice in faciem Christi tui :

11. Quia melior est dies una in atris tuis super millia.

Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

12. Quia misericordiam et veritatem diligit Deus : gratiam et gloriam dabit Dominus.

13. Non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia : Domine virtutum, beatus homo, qui sperat in te.

Beatus homo cuius fortitudo est in te : semita in corde ejus.

Transientes in valle fletus, fontem ponent eam : benedictionem quoque amicitur doctor. Ibunt de fortitudine in fortitudinem : parebunt apud Deum in Sion.

Domine Deus exercituum, exaudi orationem meam : ausculta [h. auribus percipe], Deus Jacob. SEMPER.

Clypeus noster vide, Deus, et attende faciem Christi tui.

Quoniam melior est dies una in atris tuis super millia : elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis impietatis.

Quia sol et scutum Dominus Deus, gratiam et gloriam dabit Dominus,

Nec prohibebit bonum ab his qui ambulant in perfectione.

Domine exercituum, beatus homo qui confidit in te.

Argumentum. — Carmen simillimum Psalmis xlii et xliii, item Coraiticum, atque, sicut illi, Davidis, ob turbas civiles ab Absalomo concitatas, profugi, nomine compositum : ita Hengstenberg. Sed licet vox unctus, in vers. 10, sic quoque possit intelligi, ut vates simul pro rege una cum ipso aliusque versante in exilio preces fundat; tamen ad Davidis aetatem quominus Psalmum referas, obstare videtur vers. 3, 4, 11, ubi quae leguntur aege de templo non intelliguntur. Videtur itaque ad Sennacheribi invasionem referendus esse, quando Coraitarum filii ad Palaestina septentrionem, puta ad montem Hermon, procul a templo fugere debuerunt. Strophae duae : vers. 28, o fœderem illum, cui licet frequentare aedes sacras! vers. 9-13, preces meas, o Jova, exaudi.

1. Praesentori, ad modum Giththæum, Coraitarum carmen.

2. Quam jucundae (alii dilectae) habitationes tuae, Jova exercituum!

3. Pallescit et tabescit anima mea desiderio atriorum Jovae, cor meum et caro mea jubilant ad Deum vivum.

4. Etenim passer invenit domum, et hirundo nidum sibi, ubi reponit pullos suos :

apud altaria tua, Jova exercituum, mi rex et mi Deus.

5. Beati qui habitant domum tuam! adhuc celebrant te.

6. Beatus homo, cuius robur (roboris fiducia) in te est, quorum (pro cuius) in animo via (ad locum sacrum) :

7. Transientes per vallem fletus (tristem), fontem (fontibus irriguam) reddunt eam, imo beneficiis (fructibus) tegit eam pluvia autumnalis.

8. Eunt a robore ad robur (non fatigantur); comparent tandem coram Deo in Sione.

9. Jova, Deus exercituum, audi orationem meam, ausculta, Deus Jacobi.
10. Qui es clypeus noster, vide, Deus, et respice faciem uncti tui (regis).
11. Nam melior est unus dies in atriiis tuis, quam mille aliorum, malo limen tenere in domo Dei mei, quam commorari in tentoriis improbi.
12. Nam sol et clypeus est Jova Deus; gratiam et splendorem dat Jova; non denegat bonum ambulanti bus integre.
13. Jova exercituum, beatus homo qui fiduciam collocat in te!

NOTE.

Vers. 3. Vivum, non fictitium, ut idola: conf. Ps. xlii, 3. — Vers. 4. *Hirundo*: alii, *turtur*. *Apud altaria* tua ego domum meam meumque nidum inveniam. — Vers. 5. Vel, ... domum tuam, qui aditur, nunc, dum ego exsulor, etc. Rosenmullerus: *adhuc*, i. e. constanter et assidue. — Vers. 6-8. Ita Maurer. Sensus: Beatus homo, cui cordi sunt pie ad templum peregrinationes! Nil in itinere illis deest, quantumvis peregrinantibus per loca deserta, ut quæ Dei beneficio fiant fontibus irrigua et frugifera. Valentiores semper et fortiores fiunt inter proficiendum, etc. Hengstenberg, in *cujus corde sunt viæ rectæ* et planæ (nam viæ improbi sunt oblique et præruptæ); *transientes in vallem Baco*, quæ sterilis erat, *vel per vallem fetus*, i. e. sterilem, ... *benedictionibus sese induit magister, Davides, ... coram Deo*, cui pro auxilio gratias debet. Chaldaus viæ accipit pro viis firmis et tutis, veritique fiducia. Si moreb frequentiore doctoris significatione accipiendum esset, in accusat. casu positum cum Chaldaeo vellem sumere, etiam *benedictionibus tegit* Deus eum qui *divinæ legis studio* operam dat.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro torcularibus, filii Core, Psalmus.

De hoc titulo alibi diximus. Argumentum idem fere est, quod *Psal. xli*, cujus initium est: « Quomodo enim desiderat corvus ad fontes aquarum. » Utrumque Psalmum videntur nonnulli nimis humiliter exponere, dum docent, vel Davidem, vel populum in hoc Psalmo exprimere desiderium redeundi ad terram Jerusalem, ut tabernaculum Domini visitare possent; longe autem humiliter exponunt, qui docent Corias in hoc Psalmo proferre desiderium eum redeundi ex Babylonia in Jerusalem, ut possent deservire tabernaculo, unde victum capiebant. Nos cum Patribus existimamus tam ardens desiderium, quale in hoc Psalmo legimus, etiam ad litteram, ad caelestia tabernacula pertinere, et nihil humanum, nihil corporale Spiritum Sanctum his suis vocibus exprimere voluisse: et ideo ab Ecclesia Catholica peregrinante cantica ista frequentari, etiamis tabernaculum, quod erat in Jerusalem, jamdudum conflaverit, et ipsa Jerusalem funditus eversa fuerit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 4. QUAM DILECTA TABERNACULA TUA, DOMINE, VIRTUTUM! CONCUPISCIT, ET DEFICIT ANIMA MEA IN ATRIA DOMINI.

Hæc vox est hominis pii peregrinantis ad patriam, et desiderium perveniendi declarantis; nascitur autem hoc desiderium, tum ex felicitate, quæ est in patria; tum ex miseria, quæ est in pe-

reginatione. Vir enim pius, quantumvis in hoc exilio abundare videatur terrenis rebus, intelligit tamen se miserum esse, et persecutionem pati, ut Apostolus dicit II ad Timoth. iii, quoniam ipsa etiam terrena prosperitas magna tentatio et persecutio est. Ait igitur: « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! » Vox est admirantis, quasi dicat: O quantum diligunt omnes pii tabernacula

Vir pius
quæ
tamen
bona
abundat,
se autem
rum
agrosit.

tua, caelestes videlicet mansiones tuas, ô Domine exercituum! vocat autem « Dominum exercituum, » quia hoc ipsum facit pulchra valde, et amabilia tabernacula caelestia, quod ibi sint innumerabiles exercitus Angelorum, id est, civium sapientissimorum, optimorum, potentissimorum, pulcherrimorum; quorum vel unus sufficeret lætificare peregrinationem nostram, si cum toto suo decore nobis appareret; sed præter exercitum tantum tantorum principum, ibi videtur facie ad faciem Dominus virtutum, cujus comparatione fulgor omnium Angelorum tenebræ sunt. Recte notat hoc loco Theodoretus, non fuisse in terrena Jerusalem plura tabernacula Dei, sed unicum; ac propterea non de illo uno ligneo et deaurato, ac manibus hominum constructo tabernaculo, Prophetam hoc loco intelligendum esse, sed de caelestibus tabernaculis non manufactis, de quibus Dominus dicit Joan. xiv: « In domo Patris mei mansiones multe sunt. » « Concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini. » Dixerat in genere tabernacula Domini multum diligere a piis peregrinis: nunc se in eorum numero ponit, ac dicit: « Concupiscit, et deficit anima mea, » quasi dicat: Ego certe ita desidero atria illa, ut præ amore langueam, et anima mea deficiat, ac deliquium patiatur, in atria Domini intendens, et pulchritudinem eorum considerans.

Vers. 2. 2. COR MEUM ET CARO MEA EXULTABUNT IN DEUM VIVUM.

Declarat vim amoris et desiderii sui per effectum; qui enim vehementer amat et desiderat, corde recogitat, et ore laudat quod desiderat. « Cor meum, inquit, et caro mea, » id est, mens et lingua exultando laudaverunt Deum vivum: ipse enim est pulchritudo increata et infinita, cui suspirio. In hebræo pro *exultaverunt*, est *ירגו*, *jubilaverunt*, sive magna voce laudaverunt; proinde illud, *exultaverunt*, non debet accipi pro sola lætitia, sed pro lætitia prorumpente in jubilationem. Neque repugnat hic versiculus cum superiore, etiamsi ibi anima mea deficiat, hic exullet; varii sunt enim amantium affectus: nunc deflent absentiam rei amate, et præ amore deficiunt; nunc exultant ob spem potius rei tam pulchre, et in laudes ejus erumpunt. « Deum vivum, » seu viventem appellat, non solum ad distinctionem idolorum, « quæ oculos habent, et non vident, aures habent, et non audiunt, » ut dicitur in *Psal. cxiii*, quia res inanitate sunt; sed etiam quia Deus solus propriissime vivit; vivere enim est moveri non ab alio, sed a se: res autem create vivere dicuntur, quia habent in se principium aliquod motus, tamen sine Deo non moventur; « in illo enim vivimus, movemur, et sumus, » Act. xvii. Solus Deus ita vivit, ut a nullo moveatur, id est, a se solo habet intelligere, et velle, et ideo ipse solus est vita, ipse fons vite non aliunde accipiens, sed omnibus tribuens. « In ipso, inquit Joannes

cap. i, vita erat, et vita erat lux hominum. »

3. ET ENIM PASSER INVENTI SIBI DOMUM, ET TURTUR NIDUM SIBI UBI PONAT PULLOS SUOS.

4. ALTARIA TUA, DOMINE VIRTUTUM, REX MEUS, ET DEUS MEUS.

Hi versiculi obscure sunt, et ab aliis aliter exponuntur. S. Hieronymus et Theodoretus videntur satis commode eos explicuisse. Eos secutus hunc sensum esse existimo: optaverat sanctus peregrinus domum caelestem; sed interim, dum ejus possessio differtur, consolatur se, quod vel nidulum in terris inveniret, altaria videlicet Domini sui. Nihil enim habemus in terris, quod melius nobis representet tabernaculum caeleste, quam sacrum altare. Ibi enim adest multiplex memoria rerum caelestium; ibi quotidie immolatur Agnus Dei, qui sanguine suo aperuit credentibus regna caelorum; ibi future glorie nobis pignus datur; ibi Deo propius astamus, eique intentius supplicamus; ibi effundimus corda nostra, et divinas laudes devotius et attentius, quam usquam alibi decantamus. Ait igitur, « etenim passer inventi sibi domum, » id est, omnia animantia querunt sibi locum aliquem quietis; et ipse etiam passerculus inventi sibi domum; id est, nidulum aliquem; et turtur nidum sibi, » id est, non solum animalia, quæ delectantur frequentia, ut passer, sed etiam animalia solitaria, ut turtures, parant sibi nidos, ubi ponant pullos suos, et cum eis quasi secure quiescant. « Altaria tua, Domine, » id est, mihi vero, sive activam vitam ducam, more passerum, sive contemplativam, more turturum, « altaria tua » nidi sunt, ubi interim paulisper quiescam, et ubi vota mea, et casta desideria, piisque meditationes, et preces, et laudes, quasi pullos reponam. « Altaria, inquam, tua, Rex meus, et Deus meus, » id est, qui me regis, dum ut passer huc et illuc vagor, et qui me consolaris, dum ut turtur solitarius gemo; sive « Rex meus, » cui milito, dum accipies mihi, ut passer laqueos tendunt; « et Deus meus, » cui voci, dum, ut turtur viduus, divina contemplan. In hebræo non habetur proprie nomen turturis, id est *תור* *thor*, sed *דורר* *deor*, quod proprie *libertatem* significat; et quia aviculae libere volant per aerem, hebraei hoc nomine avem significari volunt. Cæterum fieri potest ut Septuaginta legerint *thor*, non *deor*; facile enim fuit successu temporis, ut ex littera *ת* sint factæ duæ litteræ *ד* et *ר*, *resh* et *daleth*; vel, si hoc non placeat, dicemus Septuaginta Interpretes nomen generale avis restringisse ad turturum, quomodo nunc Rabbinii illud idem nomen restringunt ad hirundinem: nec enim minus libere volant per aerem turtures, quam hirundines, et mystica significatio requirebat ut nomen turturis hoc loco, non hirundinis poneretur.

5. BEATI, QUI HABITANT IN DOMO TUA, DOMINE; IN SECULO SÆCULORUM LAUDABUNT TE.

In terris
nil melius
caeleste ta-
berna-
culum
repre-
sentat.
quæ
altare,

Dixerat se invenisse nidum, ubi interim requiesceret; sed ex ipso nido admonitus, quanto melior sit domus aeterna nidulo temporali, exclamat: « Beati qui habitant in domo tua, Domine! » id est, ego quidem in hoc nidulo paulum quiesco, sed illi vere beati sunt, illi felicissime requiescunt, « qui habitant in domo tua, » ubi divitiæ, et gloria, ubi mansiones multe, ubi pax et securitas sempiterna est. Et quoniam non habent necesse in sudore suo vesci pane suo, neque in aliorum gratiam laborare, ubi nulli sunt egentes; id solum illis superest negotium, ut in secula seculorum laudent te; neque periculum est, ut tædæ semper laudare, quem nunquam tædebit semper amare, et quem sine labore, sine fatione, sine satietate laudabunt.

6. BEATUS VIR CUIUS EST AUXILIUM ABS TE, ASCENSIONES IN CORDE SUO DISPOSITUS: IN VALLE LACRYMARUM, IN LOCO QUEM POSUIT.

Dixit beatum esse, qui habitat in domo Domini; nunc addit beatum etiam esse, si non in re, saltem in spe, eum qui fretus divino auxilio decorati firmiter in corde suo non hæreere in valle, sed ascendere semper magis ac magis per gradus virtutum, donec ad locum perveniat, quem posuit Deus finem omnium laborum, quæ est aeterna beatitudo. Duae sunt autem hujus versiculi expositiones: una, si solum latinum contextum inspicimus; altera, si eum cum græco et hebræo concordare velimus. Prior hæc est: « Beatus ille vir est, cujus auxilium » non in propriis viribus, sed « in te, » Domine, est: hic enim « ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum, » id est, disposuit semper ascendere ad majorem virtutis perfectionem, dum est in hac mortali vita, quæ est vallis lacrymarum. « In loco quem posuit, » id est, in valle lacrymarum, quem locum ipse sibi peccando constituit. Deus enim in Paradiso eum posuerat, sed ipse sibi locum posuit in valle lacrymarum. Posterior expositio hæc est: « Beatus vir, cujus est auxilium abs te, » id est, qui non confidit in viribus suis, sed a te auxilium expectat. « Ascensiones in corde suo disposuit, » id est, Deus disposuit in corde ejus nunquam stare, vel retrocedere, sed de gradu inferiore ad superiore ascendere. « In valle lacrymarum, » id est, per vallem lacrymarum, dum videlicet peregrinatur in hac valle plena periculis et tentationibus. « In loco quem posuit, » id est, usque ad locum, sive habitaculum quod idem Deus statuit, tanquam metam et finem peregrinationis. Quod atinet ad verba, in hebræo multo aliter legitur hic versiculus: ac primum pro illis verbis, *cujus est auxilium abs te*, in hebræo habetur, *fortitudo ei in te*; sed idem omnino est sensus. Idem enim est, *cujus auxilium abs te est, et cujus fortitudo in te*. Pro *ascensiones*, in hebræo habetur *semitas*; sed per *semitas* intelliguntur *aita semita*, vel etiam *exaltationes et gradus*; nam

Vers. 6.

עלל *exaltata* significat: inde *סמיות* *ascensiones*, et *aita semitas* significat. Pro *in corde suo*, in hebræo est *in corde eorum*; tamen et Septuaginta et S. Hieronymus verterunt in singulari, *in corde ejus*; et sic etiam legit S. Augustinus, qui refert verbum *disposuit*, et verbum *posuit*, ad *Deum*. Ipse enim disponit in corde nostro ascensiones ad locum quem ipse posuit: et non est novum, ut in latina editione accipiatur *suo*, pro *ejus*: sicut etiam aliquando accipiatur *ejus*, pro *suo*, ut *Joan. viii*: « Patrem ejus dicebat Deum, » id est, Patrem suum. Pro *disposuit*, in hebræo est *transcuntes*; sed Septuaginta vocem hebraicam עברי non dederunt a verbo עבר, quod est *transire*, sed a verbo עבד, quod est *servire, facere, operari*; et legerunt sine ulla littera *habad*, *operatus est*, quod est idem cum verbo *disposuit*. Sic legendum esse hanc vocem, non solum colligimus ex litterarum similitudine, et ex convenientia cum textibus græcis et latinis, sed etiam quia si legeremus *transcuntes*, vix divinari posset quis esset sensus hujus loci. Denique pro *loco*, in hebræo est *fontem*. Sed Septuaginta Interpretes non legunt נענין, id est *fontem*, sed נענין, id est *locum*, sive habitaculum; ex quo etiam intelligimus, per locum, non intelligi quemlibet locum, sed locum commodum ad habitandum, et recte a S. Augustino referri ad mansionem celestem; et quod nos legimus, *in loco quem posuit*, clarius habetur in græco, *in locum quem posuit*, et sic legit S. Augustinus. Interpres enim latinus aliquando non servat constructiones grammaticales; nam et apud *Joan. cap. vii*, legimus: « Ambulabat Jesus in Galileam; non enim volebat in Judeam ambulare, » pro *in Galilæa* et *in Judæa*.

7. ET ENIM BENEDICTIONEM DABIT LEGISLATOR: VERB. 7. IBUNT DE VIRTUTE IN VIRTUTEM, VIDEBITUR DEUS DEORUM IN SION.

Declarat Propheta quomodo vir justus ascendens per vallem lacrymarum perveniat ad locum quietis, quem Deus posuit: ac demonstrat initium, medium et finem hujus ascensionis. Initium est justificatio, sine qua lex impleri non potest; medium est impletio legis; finis est visio Dei, in qua beatitudo consistit. « Et enim benedictionem dabit legislator, » id est, legislator Deus, qui dedit legem, et eam viam esse voluit ad vitam, juxta illud *Matth. xix*: « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » dabit etiam benedictionem, abundantem videlicet gratiam per Spiritum Sanctum, justificando a peccatis, infundendo charitatem, pellendo timorem. « Ibunt de virtute in virtutem, » id est, accepta gratiæ benedictione, proficient quotidie in melius, in sic roborabuntur, superantes omnem difficultatem, et resistentes omni tentationi: per virtutem enim hoc loco intelligitur robor et potentia. « Videbitur Deus deorum in Sion, » id est, et sic tandem perveniet ad montem Sion celestem, ubi videbitur

Quomodo ex loco lacrymarum perveniet ad quietem.

facie ad faciem Deus unus, et verus, qui est Deus, non solum cæli et terræ, sed etiam Angelorum et Beatorum, qui participatione sunt dii. In hebræo et græco textu habetur in numero multitudinis, *benedictiones*, ut intelligamus multiplicem esse gratiam Dei, que non solum delet peccata, sed etiam juvat ad opera bona faciendâ, et legem implendam. Illud autem, *dabit legislator*, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *amicivus Doctor*, ut sensus sit: Benedictionibus vestiatur, qui docet legem Dei. Sed Septuaginta Interpretes verbum עבד acceperunt active, ut revera est, non passive, ut sensus sit: Benedictionibus vestiet legislator ascendentes in convalle lacrymarum. Idem autem est dare benedictionem, et vestire benedictionibus, nisi quod prior sententia est propria, posterior metaphorica. Solent enim Septuaginta Interpretes vertendo verba hebraica in græca explicare metaphoras, ut sententia facilius intelligatur. De voce *legislatoris et doctoris* non debet fieri questio: omnis enim legislator est doctor, quia dum leges condit et præbet, hoc ipso docet quasi sit recta via: et quoniam hoc loco de Deo sermo est, maleverunt Septuaginta vertere *legislatorem*, quam simpliciter *doctorem*, quia Deus non docet explicando legem ab alio datam, sed ipse dedit leges, ipse explicat, ipse juvat, ut impleantur. Illud, *ibunt de virtute in virtutem*, quamvis sit explicandum de vi et robore, ut sonant voces hebraicæ et græcæ hoc loco posite: tamen non male S. Augustinus exponit de virtutibus moralibus, justitia, prudentia, fortitudine et temperantia; et de virtute contemplationis divine, quia istæ virtutes roborant animum adversus tentationes et vitia: ut sensus sit: « Ibunt de virtute in virtutem, » id est, de virtute actionis ad virtutem contemplationis, sive de virtutibus necessariis in via, ad virtutem que habebitur in patria, ubi non erit necessaria ista prudentia, cum nulla mala vitanda occurrunt; neque justitia ista, cum nulla sit futura injustitia; neque ista fortitudo, cum nullus instabit timor; neque ista temperantia, cum nulla erit frenanda libido.

Omnis legislator est doctor, et vice versa dicitur legislator, non doctor?

8. DOMINE DEUS VIRTUTUM, EXAUDI ORATIONEM MEAM; AURIBUS PERCIPE, DEUS JACOB.

Revertitur ad gemitum suum, cupiens esse ex illis qui ascendunt ex convalle plorationum, et pergunt felici itinere de virtute in virtutem. « Domine Deus virtutum, » tu, qui fortissimus, et potentissimus, ac virtute plenissimus es, exaudi orationem meam, qua peto gratiam ambulandi de virtute in virtutem, et virtute corroborari in inferiori homine. « Auribus percipe, Deus Jacob, » tu, inquam, qui es Deus fidelium tuorum, quorum pater est sanctus Jacob, exaudi orationem meam, qui unus sum ex populo tuo, ex filiis Jacob secundum spiritum.

9. PROTECTOR NOSTER ASPICE, DEUS; ET RESPICE IN FACIEM CHRISTI TUI.

Imploravit Dei auxilium, sumens argumenta ad impetrandum quod ipse potentissimus sit, et eam gerat populi sui: nunc eadem repetit aliis verbis, sed majori efficacia. Quod enim dixit, « Deus virtutum, » nunc dicit, « protector noster, » in hebræo, *elypeus noster*, ubi ostendit Deum esse potentissimum ad protegendum populum suum, esse videlicet Deum quasi fortissimum clypeum populi sui. Ibi dixerat, « exaudi orationem; » hic dicit, « aspice, » quasi dicat: Non solum audi me, sed tu ipse vide, et considera pericula in quibus versor. Ibi dixerat, « auribus percipe, Deus Jacob; » hic dicit, « respice in faciem Christi tui, » id est, respice verum principem populi tui, Messiam videlicet, agnum sine macula, qui tollit peccata mundi, ac propter quem protego nos. S. Augustinus exponit, « respice in faciem Christi tui, » id est, fac ut omnes respiciant in faciem Christi, agnosceant eum, credant in eum, obediant ei. Sed prior sensus est magis literalis, et magis communis. Neque obstat quod tempore Davidis nondum esset Verbum incarnatum, neque « mediator Dei et hominum homo Christus Jesus interpellare cepisset pro nobis, » I *Timoth. ii*. Merita enim Christi ab æternitate fuerunt in conspectu Dei, unde dicitur in *Apoc. xiii*: « Agnus occisus ab origine mundi, » quoniam ab origine mundi Deus propter merita passionis Christi prævisâ, multa beneficia, præsertim spiritualia servis suis concessit. « Qui benedixit nos, » inquit Apostolus ad *Ephes. i*, « omni benedictione spirituali in celestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. »

Merita Christi ab æternitate fuerunt in conspectu Dei.

10. QUIA MELIOR EST DIES UNA IN ATRIIS TUIS, SUPER MILLIA.

11. ELEGI ARBETUS ESSE IN DOMO DEI, MAGIS QUAM HABITARE IN TABERNACULIS PECCATORUM.

Ut ostendat sanctus peregrinus Dei, se non petivisse protectionem adversus temporalia mala: sed adversus tentationes et pericula spiritualia, que impediunt ascensum ad domum Dei, subjungit tantam esse coelestis patriæ felicitatem, ut optabilius sit unum diem tantum ibi manere, quam mille diebus alibi: et melius sit in eo loco inter ultimos sedere, quam alibi inter primos: que due comparationes si serio cogitentur, magnum affectum in corde puro pugnare possunt. Illud: « quia, » reddit causam cur tanto affectu dixerit: « Protector noster, aspice, » etc., quasi dicat: Ideo cupio valde protectionem tuam in hac ascensione ad patriam, quia nimis magna esset jactura, si ad patriam illam non pervenirem: melior est enim habitatio unius diei in atris illis celestibus, quam mille, id est, innumerabilium dierum alibi. Sic exponit S. Augustinus in lib. III *De Liber. arbit.* cap. ult. Tanta, inquit, est pulchritudo justitiæ, tanta jucunditas locus æternæ, hoc est, incommutabilis veritatis, atque sapientie, ut etiam non liceret amplius in ea ma-

Vers. 10.

Vers. 11.